

Toshturdiyev Nurbek Nurali o'g'li
Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti
Gidrometeorologiya fakulteti 3-bosqich talabasi
Phone: +998 (88) 910 42 46
E-mail: nurbektoshturdiyev86@gmail.com

MAMLAKATDA YASHIL IQTISODIYOT TIZIMINI JORIY QILISH . UNDA MAVJUD MUAMMOLAR VA YECHIMLAR

Annotatsiya: Yashil iqtisodiyot o'sish va rivojlanish uchun muqobil qarashdir, atrof-muhit va ijtimoiy farovonlikni oshirishga mos keladigan tarzda iqtisodiy rivojlanish va odamlar hayotini yaxshilashga yordam beradigan yo'llardam biri hisoblanadi. Yashil iqtisodiyot strategiyasining muhim tarkibiy qismlaridan biri barqaror texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etishni rag'batlantirishdir. Ushbu maqolaning asosiy mazmuni mana shunga bag'ishlanadi. Mamlakatda bu tizimni joriy qilish unda duch keladigan muammolar va ularning yechimlari haqida ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Iqlim , iqtisod , atrof- muhit , yashil iqtisodiyot , iqtisodiy tizim , barqaror texnologiyalar , ekologik muammolar.

Abstract: The green economy is an alternative vision for growth and development, one of the ways to promote economic development and improve people's lives in a way that is consistent with increasing environmental and social well-being. One of the important components of the green economy strategy is to encourage the development and implementation of sustainable technologies. This is the main content of this article. The introduction of this system in the country provides information about the problems and their solutions.

Key words: Climate, economy, environment, green economy, economic system, sustainable technologies, environmental problems.

Аннотация: Зеленая экономика – это альтернативное видение роста и развития, один из способов содействия экономическому развитию и улучшению жизни людей таким образом, чтобы это согласовывалось с повышением экологического и социального благополучия. Одним из важных компонентов стратегии зеленой экономики является поощрение разработки и внедрения устойчивых технологий. Это основное содержание данной статьи. Внедрение этой системы в стране дает информацию о проблемах и их решениях.

Ключевые слова: Климат, экономика, окружающая среда, зеленая экономика, экономическая система, устойчивые технологии, экологические проблемы.

KIRISH

So'nggi o'n yil ichida iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi, suv tanqisligi va boshqalarni hal qilish uchun an'anaviy iqtisodiy modellarni isloh qilish va shu bilan birga asosiy ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilish kerakligi tez-tez uchrab turadi. 2008–2009 yillardagi global moliyaviy inqiroz bu munozaralarga turtki berdi va bu xavotirlar “yashil iqtisodiyot” tushunchasiga aylantirildi. Bundan tashqari, 2015 yilda butun dunyo mamlakatlari Barqaror rivojlanish bo'yicha 2030 kun tartibi va uning 17 ta Barqaror rivojlanish maqsadini

qabul qildi. Bu maqsadlar dunyoda qashshoqlikka barham berish iqtisodiy o‘shishni ta’minlovchi strategiyalar bilan bir qatorda turli ijtimoiy ehtiyojlarni, jumladan, ta’lim, sog‘liqni saqlash, ijtimoiy himoya va ish o‘rinlarini yaratish, shu bilan birga, atrof-muhitning ifloslanishi va iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashish bilan bog‘liqligini tan oladi. Shunday qilib, barqaror rivojlanish maqsadlari ekologik tizim va iqtisodiy tizim o‘rtasida haqiqiy aloqani o‘rnatadi. Ular, shuningdek, yashil iqtisodiyotga o‘tish, ya’ni ishlab chiqarish va iste’molning yanada barqaror usullariga tubdan o‘zgartirish zarurligini kuchaytiradi.

Iqlim va atrof-muhit muammolarini hal qilish tabiiy ilmiy bilimlarni, shuningdek, salbiy ta’sirlarni yumshatish uchun qabul qilinishi mumkin bo‘lgan turli xil texnik yechimlar bo‘yicha muhandislik ekspertizasini aniq talab qiladi (masalan, uglerodsiz energiya texnologiyalari). Biroq, barqaror texnologik o‘zgarishlarga intilish, shuningdek, bir qancha texnik bo‘lmagan muammolarni o‘z ichiga olgan ijtimoiy, tashkiliy, siyosiy va iqtisodiy harakatdir. Bu tizimlar subyektlar tarmoqlari (jismoniy shaxslar, xususiy firmalar, ilmiy-tadqiqot institutlari, davlat organlari va h.k.), bu ishtirokchilar tegishli institutlarga ega ekanligi haqidagi bilimlardan (huquqiy qoidalar, xulq-atvor kodekslari va boshqalar) iborat. Boshqacha qilib aytganda, masalan, yangi uglerodsiz texnologiyalarni ishlab chiqish ko‘pincha o‘tmishda o‘zaro aloqada bo‘lmagan ishtirokchilarni qabul qiluvchi yangi qiymat zanjirlarini yaratishni talab qilishi mumkin. Bu jamiyatni turli yo‘llar bilan o‘zgartirishi mumkin bo‘lgan nisbatan uzoq jarayonni talab qiladi, masalan, qonunchilikka o‘zgartirishlar kiritish, iste’molchilarning xatti-harakatlarini o‘zgartirish, taqsimlash effektlari, infratuzilmani rivojlantirish va yangi biznes modellari kabilar bunga misol bo‘la oladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bugungi kunda barqaror texnologik o‘zgarishlarni qanday targ‘ib qilish masalasi siyosat maydonida va akademik tadqiqotlarda tobora ortib bormoqda. Shuning uchun asosiy maqsad bunday o‘zgarishlarni amalga oshirishdagi eng muhim ijtimoiy muammolarni muhokama qilish va siyosatchilar uchun asosiy tushunchalarni, shuningdek, kelajakdagi tadqiqotlar uchun muhim yo‘llarni belgilashdir. Buni amalga oshirishda, akademik adabiyotning bir nechta yo‘nalishlarini birlashtirish lozim bo‘ladi. Quyidagi beshta umumiy muammo bugungi kunda eng dolzarb muammolarga aylanib ulgurdi:

Tarqalgan va tobora ko‘proq global ekologik xavflar bilan kurashish;

Barqaror texnologik o‘zgarishlarga nafaqat bosqichma-bosqich erishish;

Yashil kapitalizmning paydo bo‘lishi: odatdagidek noaniq biznes stsenariysi;

Davlatning roli: tegishli siyosat aralashmalarini ishlab chiqish;

Tarqatish muammolari va ta’siri bilan shug‘ullanish.

Bu beshta qiyinchilikning har biri o‘z navbatida yanada aniqroq muammolarni o‘z ichiga oladi va ular har bir sarlavha ostida aniqlanadi va ishlab chiqiladi.

Yillar davomida ekologik muammolar har xil turdagi diffuz emissiyalarga qaratilgan bo‘lib bormoqda. Bular yo‘l transporti, dengizchilik, aviatsiya va qishloq xo‘jaligi kabi tarqoq manbalardan kelib chiqadi. Globallashuv va iste’mol mahsulotlarining xalqaro savdosi bilan birgalikda iqlim o‘zgarishi kabi global ekologik muammolarning ortib borayotgan ahamiyati bu muammoni kuchaytiradi. Ushbu muammolarni hal qilish ko‘pincha xalqaro muzokaralar va yuklarni taqsimlashni talab qiladi, bu esa o‘z-o‘zidan qiyin bo‘lib chiqdi. Yetarlicha

qattiqlashtiruvchi global iqlim kelishuviga erishishdagi qiyinchiliklar bu qiyinchilikni ko'rsatadi. Mavjud emissiyalarni kuzatish va shuning uchun ularni tartibga solish odatda qiyin. Masalan, atrof-muhitni muhofaza qilish organlari chiqindilarni noto'g'ri yo'q qilish uchun jazolashni xohlashlari mumkin, chunki bu turli xil kimyoviy xavflarni kamaytirishga yordam beradi, ammo bunday xatti-harakatlar odatda yashirin va aniqlash qiyin. Bunga plastik chiqindilar to'g'ri misol bo'la oladi. Shuning uchun materiallarni yaxshiroq kuzatish va kuzatish imkonini beradigan texnologik innovatsiyalar ustuvor bo'lishi kerak. Ushbu keng tarqalgan ekologik ta'sirlarni bartaraf etish uchun jamiyat ularni kuzatish va tartibga solishning muqobil, ammo bilvosita usullarini topishi kerak. Bu moddiy aylanishlarni yopish va aylanma iqtisodiyotni, ya'ni mahsulotlar, materiallar va resurslar qiymati imkon qadar uzoq vaqt saqlanib qoladigan iqtisodiyotni rivojlantirishga urinishlarga aylanishi mumkin .

NATIJALAR

Qo'shimcha innovatsiyalar, masalan, mavjud ishlab chiqarish jarayonlarida moddiy va energiya samaradorligini oshirish yashil iqtisodiyotga o'tishning asosiy elementlari hisoblanadi. Biroq, yanada chuqurroq va hatto radikal texnologik innovatsiyalar ham kerak. Misol uchun, transport sohasida, shuningdek, temir va po'lat ishlab chiqarishda qazilma yoqilg'ilarni almashtirish nafaqat samaradorlikni oshirishni emas, balki fundamental texnologik o'zgarishlarni talab qiladi. Biroq, radikal innovatsiyalarni tabiatan qiyinlashtiradigan bir qator omillar mavjud. Quyida uchta muhim to'siqni ajratib ko'rsatilgan:

Birinchi, bir to'siq - bu texnologik rivojlanishga sarmoya kiritadigan firmalar duch keladigan xavf tug'diradi. Uzoq muddatli tavakkalchilik masalasini hal qilishda kapital bozorining cheklangan imkoniyatlari bilan birgalikda muammolarni keltirib chiqaradi. Aslida, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, xususiy firmalardagi agentlik muammolari tufayli ularning qaror qabul qilishlari qisqa muddatli to'lovlarga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin, bu esa to'liq samarali kapital bozorlari mavjudligida ham miyopik xatti-harakatlarga olib keladi.

Ikkinchi, Xususiy investorlar ko'pincha uzoq muddatli texnologik rivojlanishga sarmoya kiritish uchun zaif rag'batlarga ega bo'lishi mumkin. Iqtisodiyot bo'yicha adabiyotlarda ilmiy-tadqiqot ishlari va o'rganish natijasida hosil bo'lgan bilimlar kabi jamoat tovarlari bilan ta'minlanmaganlik xavfi qayd etilgan . Shunday qilib, xususiy kompaniyalar bunday investitsiyalarning umumiy daromadlilik darajasining faqat bir qismini o'zlashtira oladi, chunki bu boshqa kompaniyalarga ham katta foyda keltiradi. Bunday bilimlarning tarqalishi, investitsiyalar mavjudligi sababli. Uzoq muddatli texnologik rivojlanish samarasiz va juda kamtarona bo'lib qoladi.

Uchinchi, yangi yashil texnologiyalar ko'pincha amaldagi texnologiyalar bilan adolatsiz raqobatga duch keladi. O'zlarining eng yashil raqobatchilariga yaqin o'rinbosar bo'lishi mumkin bo'lgan amaldorlar nisbatan raqobatbardosh ustunlikka ega bo'ladilar, chunki ularga nisbatan qat'iyroq atrof-muhit siyosati, shuningdek, ko'proq yoki kamroq moslashtirilgan institutlar va infratuzilmalar davrida kengayishiga ruxsat berilgan. Bu yo'lga bog'liqlikni keltirib chiqaradi , ya'ni iqtisod ma'lum texnologik yo'llar bilan bog'lanib qolishga moyil bo'lgan joylarda kuzatiladi. Umuman olganda, kompaniyalar odatda yangi mahsulot va jarayonlarni ishlab chiqishda texnologiyaga oid bilimlarni to'playdilar va agar investitsiyalar dastlabki xarajatlarning yuqoriligi va qabul qilishdan olinadigan daromadning ortishi (masalan, miqyos, ta'lim va tarmoq iqtisodiyoti) bilan tavsiflangan bo'lsa, texnologiya tanlovi ayniqsa o'zini o'zi mustahkamlaydi. Mavjud institutlar, masalan, qonunlar, xulq-atvor kodekslari va boshqalar ham yo'lga bog'liqlikka hissa qo'shishi mumkin, chunki ular ko'pincha amaldagi texnologiyalarni qo'llab-quvvatlaydi. Yuqoridagi uchta omil uzoq vaqt davomida har qanday turni isloh qiladi. -xususiy sektorda

texnologik rivojlanishni boshqaradi, ammo yashil texnologiyalar holatida ular ayniqsa muammoli bo'lishi mumkin, deb ishonish uchun asoslar mavjud.

MUHOKAMA

Hukumat siyosatining muhim vazifasi iqtisod uchun tegishli “sharoitlarini” belgilashdan iborat. Bu, birinchi navbatda, bashorat qilinadigan va shaffof bo'lishi kerak bo'lgan huquqiy bazaga, masalan, nomoddiy huquqlar, litsenziyalash tartib-qoidalari, shuningdek shartnoma qonunchiligiga taalluqlidir. Soliqlar yoki samaradorlik standartlari orqali chiqindilarni tartibga soluvchi an'anaviy atrof-muhit siyosati, shuningdek, atrof-muhitga zarar etkazuvchi subsidiyalarni (agar mavjud bo'lsa) olib tashlash muhim bo'lib qoladi. Bunday siyosatlarning roli atrof-muhitning ifloslanishining tashqi xarajatlarini firmalar va uy xo'jaliklari qarorlarini qabul qilishda ichkilashtirishni ta'minlashdan iborat. Shunga qaramay, yuqorida muhokama qilingan muammolar, ya'ni mavjud emissiyalarni nazorat qilish nuqtai nazaridan, yanada tubdan barqaror texnologik o'zgarishlar zarurati, shuningdek, xususiy sektorning ushbu ikki muammoni adekvat hal qila olmasligi - davlatning roli ko'pincha bunday asos sharoitlarini ta'minlashdan tashqarida bo'lishi kerak. Aslida, yashil iqtisodiyotda siyosat vositalarining keng doirasini amalga oshirish uchun bir nechta dalillar mavjud. Chiqindilarni boshqarish sohasida siyosat aralashmasi bir necha sabablarga ko'ra kerak bo'lishi mumkin. Misol uchun, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emissiyalarni to'g'ridan-to'g'ri nazorat qilish va nazorat qilish mumkin bo'lmagan hollarda, ishlab chiqarish soliqlari va qayta ishlash subsidiyasi (depozitlarni qaytarish tizimiga teng) samarali ikkinchi o'rinda turadigan siyosat vositasi bo'lishi mumkin. Bu chiqindilar oqimiga kiradigan materiallar miqdorini kamaytiradi, shu bilan birga subsidiya qayta ishlangan materiallarni yangi toza materiallarga almashtirishni rag'batlantiradi. Chiqindilarni boshqarish bo'yicha kengaytirilgan siyosat aralashmasi, shuningdek, mahsulot ishlab chiqaruvchilarni mahsulot dizayni va qayta ishlanishini hisobga olish uchun cheklangan rag'batlantirishga turtki bo'lishi mumkin, bu esa xarajatlarni kamaytiradi. Biroq, bu masalani soliqlar va standartlar kabi an'anaviy siyosatlar bilan hal qilib bo'lmaydi. U texnologik va tashkiliy innovatsiyalardan foydalanishi kerak. Nihoyat, qayta ishlangan materiallar uchun samarali bozorlarni tashkil etish, shuningdek, axborot bilan bog'liq turli xil to'siqlar, shu jumladan aralash chiqindilar sifatini baholay olmaslik tufayli ham to'siqlik qilishi mumkin.

Umuman olganda, radikal innovatsiyalarni emas, balki yashil texnologik rivojlanishni rag'batlantirish ham siyosatlar aralashmasini yaratishi kerak. Adabiyotda uchta keng toifadagi vositalarga asoslangan innovatsion siyosat aralashmasi taklif qilingan:

- 1 Ilmiy-tadqiqot grantlari, patent himoyasi, soliq imtiyozlari va boshqalar orqali asosiy va amaliy bilimlarni taqdim etishni qo'llab-quvvatlovchi texnologiya asboblari.
- 2 Yangi bozorlarni shakllantirishni rag'batlantiradigan talabni jalb qiluvchi vositalar, masalan, davlat xaridlari, qo'shimcha tariflar, kvotalar va boshqalar kabi joylashtirish siyosati orqali.
- 3 Innovatsion tizim darajasida ishlaydigan turli funktsiyalarni qo'llab-quvvatlaydigan tizimli vositalar, masalan, infratuzilmani ta'minlash, manfaatdor tomonlar o'rtasida muvofiqlashtirishni osonlashtirish va maqsadlar va turli tashkiliy echimlarni ishlab chiqishni rag'batlantirish.

Yashil innovatsion siyosatning asosiy roli tadbirkorlik firmalari qo'llashi mumkin bo'lgan umumiy texnologiyalarni rivojlantirishni qo'llab-quvvatlashdir. Davlat ilmiy-tadqiqot ishlarini qo'llab-quvvatlash hamda tajriba va ko'rgazmali zavodlarni birgalikda moliyalashtirish o'zgarishlarni yaratishga yordam beradi va yangi ixtirolarni tekshirish, optimallashtirish va kengaytirish imkonini beradi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, yashil texnologiyalarni rivojlantirish uchun davlat ilmiy-tadqiqot ishlarini moliyalashtirish uchun empirik qo'llab-quvvatlash kerak, chunki bilimning tarqalishi tufayli kam investitsiyalar ushbu texnologiyalar uchun ayniqsa yuqori bo'lishi mumkin. Texnologiya yetuk bo'lsa ham, uni bozorda sinab ko'rish

kerak. Haqiqiy mijozlar bilan va davlat ko'pincha xususiy firmalar uchun tashkil etilgan moliyaviy tashkilotlar hali yetarli mablag' bilan ta'minlashga tayyor bo'lmagan joylarda uzoq muddatli mablag'larni jalb qilish uchun sharoit yaratishi kerak. Nihoyat, yaxshi ishlab chiqilgan tizimli asboblarni siyosat aralashmasidagi boshqa vositalarning ishlashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA

Iqlim va ekologik xavflar natijasida yuzaga keladigan ijtimoiy muammolarning ko'lami va tabiati murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ushbu maqolada biz barqaror texnologik o'zgarishlarning beshta muhim muammosiga e'tibor qaratdik. Ushbu muammolar umumiy bo'lib, ko'pchilik mamlakatlar va mintaqalar uchun tashvish tug'dirishi kerak. Bir tomondan tabiatshunoslar va muhandislar, ikkinchi tomondan, ijtimoiy olimlar o'rtasidagi hamkorlik, albatta, ekologik va texnik muammolarni ijtimoiy muammolar va harakatga aylantirish uchun zarurdir. Biroq, bunday hamkorlikdagi sa'y-harakatlarda, texnologik o'zgarishlar chiziqli jarayon emasligini tan olish kerak. U uchun kontseptsiyani ishlab chiqish, tajriba va namoyish loyihalari, bozorni shakllantirish va texnologiyani tarqatish kabi bosqichlarni, shuningdek, ushbu barcha bosqichlar orasida muhim, qayta aloqa zanjirlarini o'z ichiga oladi. Turli xil texnik va ijtimoiy fanlar o'rtasida qanday ko'priklarni qurish mumkinligini ko'rib chiqish kerak, bu texnologiyaga oid muhandislik ixtirolarini turli institutsional kontekstlarda qanday tijoratlashtirish mumkinligini chuqurroq tushunish uchun zamin yaratadi. O'tish davri tadqiqotlari, innovatsiyalar va atrof-muhit iqtisodiyoti, shuningdek, innovatsiyalar tizimi va innovatsiyalarni boshqarish adabiyotlari, shu jumladan, bunday ko'priklarni ta'minlashga yordam berishi mumkin. Boshqa turdagi tizimlarni o'rganish, masalan, energiya tizimini optimallashtirish modellashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Barqaror tadbirkorlar bo'yicha tadqiqotlar va o'tish davri tadqiqotlari o'rtasida. Masalan, tadbirkorlik adabiyotining ko'p qismini qamrab olgan individual qahramonlarga e'tibor ishdagi ko'plab omillarni va institutlar (masalan, huquqiy qoidalar, me'yorlar) va milliy va mahalliy miqyosdagi infratuzilma kabi asos sharoitlarining rolini e'tiborsiz qoldirishga olib kelishi mumkin. Yashil biznes va innovatsiyalar bo'yicha turli xil kontseptual istiqbollarni yaxshiroq integratsiya qilish odatdagidek noaniq biznes stsensariylarini keltirib chiqarishi mumkin. Va nihoyat, yashil iqtisodiyotga o'tish turli ta'sirlarni baholashni o'z ichiga olgan tadqiqotlardan, shu jumladan baholash bo'yicha metodologik innovatsiyalardan ham foyda olishi kerak. Bu muhim asosiy tendentsiyalarning, masalan, raqamlashtirish va avtomatlashtirish, globalashuv va milliyalashtirish va boshqalar, ekologik va tarqatish natijalari, shuningdek, yashil innovatsiyalar bo'yicha hamkorlik istiqbollari va iqtisodiyotdan ilhomlangan turli xil biznes modellarining ta'sirini baholashga tegishli.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 04.10.2019 yildagi PQ-4477-son
2. Вахабов Абдурахим Васикович Хажибакиев Шухрат Хужаёрович “Яшил иқтисодиёт” дарслик –Тошкент.: “Universitet”, 2020
3. Мейлиев, О. Р. (2017). Налоговые факторы экономического развития регионов. Экономика и бизнес: теория и практика
4. Lehmann P, Söderholm P. Can technology-specific deployment policies be cost-effective? The case of renewable energy support schemes. Environ Resour Econ. 2018;
5. Benneer LS, Stavins RN. Second-best theory and the use of multiple policy instruments. Environ Resour Econ. 2007;
6. European Commission. Closing the loop –an EU action plan for the circular economy. Brussels: COM (2015) 614 final; 2015
7. Kivimaa P, Kern F. Creative destruction or mere niche support? Innovation policy mixes for sustainability transitions. Res Policy. 2016;

8. Rogge KS, Reichardt K. Barqarorlikka o'tish uchun siyosat aralashmalari: kengaytirilgan kontsepsiya va tahlil qilish uchun asos. Siyosat. 2016;
9. www.ziyonet.uz
10. www.lex.uz